

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА

16 (19)

ÖÄÍ ÒÐ Í ÀÌ 'BÒÊÎ ÇÍ AÄÑÒÄÄ

Í àö³îíàëüíî; àëääâî³; íàóê Óêðàíè

3

Óêðàíííüéíâí òíààðèíòàà íòíðííè íàì 'yòíè

³ñòíð³; òà éóëüòóðè

УЖВУНСЬКА СТАРОВУНА

çá³ðíèè ðää³îíàëüíî; ³ñòíð³;

òà íàì 'yòéîçíàâíòàà

ñ á ð³ ü

“Нам’яткознавство

Рівнічного регіону

України”

№5

Âèíóñè 16(19)

ÈÈ`À

2013

Центр пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури

Рекомендовано до друку Вченою радою Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПК (протокол № 1 від 17 січня 2013 р.)

Редакційна колегія:

головний редактор – *С.І. Посохов*

заступники головного редактора – *О.Б. Коваленко, О.М. Титова*

члени редколегії – *О.Д. Бойко, І.В. Верба, Я.В. Верменич, Л.О. Гріффен,*

В.О. Константинов, О.П. Моця, А.А. Непомнячий, Г.В. Самойленко, Н.М. Сенченко

відповідальні секретарі – *С.Ю. Зозуля, О.С. Морозов*

Адреса редакції:

01015, м. Київ, вул. Івана Мазепи, 21, корп. 19; e-mail: zp_vydannja@ukr.net

тел. +380-44-2807879, тел/факс +380-44-2806463

Видання зареєстровано Міністерством юстиції України

(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 16327-4799Р від 02.02.2010 р.)

Видано Центром пам'яткознавства НАН України і УТОПК

(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 2429 від 07.02.2006 р.); вул. Івана Мазепи, 21, корп. 19, м. Київ, 01015, Україна; тел./факс: +380 (44) 2807879, e-mail: m-center@ukr.net

Збірник наукових праць “Ніжинська старовина” внесений до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з історичних наук (Постанова Президії ВАК України № 1–05/1 від 26.01.2011 р.)

Частина матеріалів випуску була апробована під час проведення в Ніжині та Батурині 26–28 вересня 2012 р. II Міжнародних Спаських наукових читань, присвячених 115-річчю від дня народження Ф.Г. Спаського.

Ç İ ² Ñ Ò

Òàíðàðè÷í³ òà ì àòíàíéíà³÷í³ ì òíàéàì è òó÷àííí; ì óçàíéíà³; ìàì 'yoéíçíààñòàà, ³ñòíðè÷íí; ðàà³ííàè³ñòèèè è àòííéíà³;

Жукова О. (Харків) Методологічні проблеми створення ансамблевих музеїв як одного з напрямів музеєфікації історико-культурних пам'яток в Україні.....5
Ромадин С. (Краматорск) Проблемы музефикации использованных в кинематографе образцов и полномасштабных макетов памятников науки и техники (на примере железнодорожной техники боевого назначения).....12

²ñòíð³íàðàó³y ñàèðàèüíí; òà òàðéíàíí; ³ñòíð³; ìà òàðàíàò Ì çàí³÷íí-Àí³íòíàíüéíàí È³àíàðàææy

Бачинська О. (Київ) Архітектура караїмської кенаса у м. Києві.....19
Бондаренко Г. (Харків) «А знайшовся вільний час — читай!»: коло читання парафіяльних священників (за матеріалами церковної православної періодики Харківської єпархії другої половини ХІХ — початку ХХ ст.)..... 25
Рига Д. (Чернігів) До питання про вилучення церковних дзвонів у Чернігові станом на 1929—1930 р. 30

Àíñè³àæàííy ðàà³ííàèüíí; ³ñòíð³; è àòííéíà³; Ì çàí³÷ííàí ðàà³ííò Òèðàçíè òà à³àíàðàæàííy éíàí ðàçòéüòàð³à ó ì óçàíéíò èíéàèò³yò

Горох М. (Чернігів) Грошові знаки Торгсину та їх обіг (на прикладі Чернігівської обласної контори).....33
Дробязко Н. (Батурин) Маєтки родини Кочубеїв поблизу м. Батурина 43
Жукова С. (Глухів) Благодійна діяльність родини Терещенків у Глухові..... 50
Коваленко О. (Чернігів), Острянка А. (Чернігів) До питання про передісторію створення Чернігівської губернської вченої архівної комісії 56
Кравченко О. (Харків) Опіка над дітьми на Чернігівщині у ХІХ — на початку ХХ ст. ... 62
Кравченко Р. (Харків) Тюремні церкви Харкова..... 73
Крапивний Я. (Київ) Особливості професійної підготовки вчителів у жіночих єпархіальних училищах Чернігівщини (1872—1891 роки).....81
Шиян Л. (Вишневець) Раїна Могилянка княгиня Вишневецька та її фундації задніпровським монастирям 85
Яковенко Г. (Харків) Діяльність Харківського товариства взаємодопомоги учительок і виховательок (1895—1913)..... 90

Àèà÷àííy ìà°èð³à èòéüòòíí; ñíààüèèè, ðíçàèòíè ì óçàíéíòàà ³ ìàòéíàí ìàì 'yoéíçíààñòàà Ì çàí³÷íí-Àí³íòíàíüéíàí È³àíàðàææy

Брязкало Т. (Київ) Документи з історії археологічних розкопок стоянки у с. Мізин в особовому фондї академіка Івана Григоровича Підоплічка..... 97
Коба О. (Полтава) Холодна зброя на території Північно-Дніпровського Лівобережжя наприкінці ХV — в першій половині ХVІІ ст. 100
Коваленко О. (Чернігів) Історико-генеалогічні студії Г.О. Милорадовича 106

<i>Луняк Є. (Ніжин)</i> Лівобережний похід Яна II Казимира 1663–1664 рр. у висвітленні французького історика Мішеля Руссо де ла Валетта	115
<i>Ситий Ю. (Чернігів)</i> Особливості християнського поховального обряду давньоруського Чернігова	124
<i>Чернышов С. (Брянск)</i> Нумизматические коллекции Средневековых монет в фондах Трубчевского муниципального музея-планетария (оценка состояния).....	134

Ї ãðñîî àè³;

<i>Литвин К. (Київ)</i> Постаць єпископа Антонія (Соколова) та розбудова Чернігівського єпархіального давньосховища (1880–1910-ті роки).....	149
<i>Мацелюх К. (Житомир)</i> Освітньо-культурна діяльність П.Н. Абрамовича (1904–1943)	155
<i>Пашун Л. (Київ), Константинов В. (Київ)</i> Внесок Ю.С. Асеева у вивчення пам'яток Київської Русі Північно-Дніпровського Лівобережжя	163
<i>Старовойт С. (Київ)</i> Представники Чернігівщини в українській науці.....	170

Meminerunt

<i>Луняк Є. (Ніжин)</i> Видатний костюмарознавець Юрій Анатолійович Пінчук (1937–2012)	177
---	-----

Ã³ãîî îñ³ îðî ããîîð³ã	181
-----------------------------	-----

²íôîðî àõ³ÿ äëÿ ããîîð³ã	182
-------------------------------	-----

* * *

У збірці використані графіка та світліни
надані авторами публікацій

* * *

Фонове зображення обкладинки: фрагмент плану міста Ніжина 1773 року
На звороті останньої сторінки обкладинки: ілюстрації до статті Олени Жукової
“Методологічні проблеми створення ансамблевих музеїв як одного з напрямів музеєфікації
історико-культурних пам'яток в Україні” (стор. 5–11)

А В Т О Р И   З Б І Р Н И К А

- Бачинська Ольга Василівна** – старший викладач кафедри інформаційних технологій в архітектурі архітектурного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ)
- Бондаренко Ганна Анатоліївна** – аспірант кафедри історіографії та джерелознавства історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (Харків)
- Брязкало Тетяна Вікторівна** – молодший науковий співробітник відділу археографії Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України (Київ)
- Горох Микола Володимирович** – науковий співробітник Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського (Чернігів)
- Дробязко Наталія Миколаївна** – науковий співробітник Національного історико-культурного заповідника “Гетьманська столиця” (Батурин)
- Жукова Олена Вікторівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри музезнавства та пам’яткознавства Харківської державної академії культури (Харків)
- Жукова Світлана Петрівна** – заступник генерального директора Національного заповідника “Глухів” (Глухів)
- Коба Олександр Олександрович** – студент Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка (Полтава)
- Коваленко Олександр Борисович** – кандидат історичних наук, директор Інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М.Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка (Чернігів)
- Коваленко Ольга Олександрівна** – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всевітньої історії Інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (Чернігів)
- Константинов Володимир Олександрович** – кандидат технічних наук, завідувач відділу історичного пам’яткознавства Центру пам’яткознавства НАН України і УТОПІК (Київ)
- Кравченко Олена Валентинівна** – кандидат історичних наук, доцент Української державної академії залізничного транспорту Міністерства інфраструктури України (Харків)
- Кравченко Роман Іванович** – учитель історії Харківського ліцею № 89 Харківської міської ради (Харків)
- Крапивний Ярослав Миколайович** – вчитель Ніжинської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступеню № 15 (Ніжин)
- Литвин Катерина Андріївна** – аспірант Київського інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (Київ)
- Луняк Євген Миколайович** – кандидат історичних наук, докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ)
- Мацелюх Катерина Степанівна** – аспірант кафедри історії України історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир)
- Пащун Людмила Андріївна** – старший науковий співробітник Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ)
- Острианко Андрій Миколайович** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології України Інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (Чернігів)
- Рига Данило В’ячеславович** – молодший науковий співробітник Національного архітектурно-історичного заповідника “Чернігів стародавній” (Чернігів)
- Ромадін Сергій Володимирович** – кандидат історичних наук, начальник бюро розвитку та просування торгової марки Новокраматорського машинобудівного заводу (Краматорськ)
- Ситий Юрій Миколайович** – старший науковий співробітник кафедри історії та археології України Інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка (Чернігів)
- Старовойт Світлана Володимирівна** – кандидат історичних наук, завідувач відділу археографії Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України (Київ)
- Чернишов Сергій Валерійович** – кандидат історичних наук, професор кафедри гуманітарних, природничонаукових і математичних дисциплін Брянської філії Московського психолого-соціального університету (Брянськ, Російська Федерація)
- Шиян Любов Миколаївна** – науковий співробітник Вишневецького відділу Національного заповідника “Замки Тернопілля” (Вишневець)
- Яковенко Галина Григорівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії історичного факультету Інститут українського козацтва Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (Харків)

І Н Ф О Р М А Ц І Я Д Л Я А В Т О Р І В

Редакційна колегія “Ніжинської старовини” запрошує до співпраці дослідників – професійних і аматорів (для публікації в серії “Ніжинознавчі студії”), що вивчають проблеми історії та пам’яткознавства міста Ніжина й Ніжинщини від найдавнішого часу до сьогодення, досліджують біографії визначних і пересічних міщан; відомих діячів, життя чи діяльність яких у будь-якій мірі пов’язане з давнім містом над Остром і його округою. Приймаємо також рецензії на видання, що зачіпають ніжинознавчі проблеми або написані ніжинцями.

Також запрошуємо до співпраці (для публікації в серії “Пам’яткознавство Північного регіону України”) дослідників проблем з історії, теорії та методології пам’яткознавства та пам’яткоохоронної справи Північного етноісторичного регіону України, музеєзнавства, а також регіональної історії й етнології вказаного регіону (Східне Полісся, Північна Полтавщина, Західна Сіверщина, Стародубщина).

Зважаючи на задекларований науковий характер збірки, при розгляді надісланих матеріалів пріоритет буде надаватися саме науковим розвідкам. **Науково-публіцистичні матеріали як за змістом, так і за оформленням (без посилань у тексті, але обов’язково зі списком використаної літератури після тексту) друкуються в краєзнавчому розділі, за винятком окремих випадків, узгоджених із відповідальними секретарями редакційної колегії.** Суто публіцистичні або надані без належного наукового оформлення (відомості про автора (авторів), науковий апарат, УДК, анотації, ключові слова) науково-публіцистичні роботи **не розглядатимуться.**

Матеріали мають бути оформлені згідно діючих вимог, затверджених ВАК України до публікацій у фахових виданнях (науковий апарат, структура викладу тощо).

Оформлені згідно вимог ВАК України до публікацій у фахових виданнях (структура, науковий апарат тощо) матеріали (**роздрук (бажано) і електронну версію (обов’язково)**) прохання надсилати на поштову чи електронну адресу Центру пам’яткознавства НАН України і УТО-ПІК, або передати особисто до редакції (адреси вказані після даної інформації для авторів).

УВАГА! Без електронної версії матеріал друкуватися не буде!

Лише у виняткових випадках (узгоджених із редакцією) можливе подання матеріалу лише на паперовому носії, але чітко надрукованого, без рукописних вставок, виправлень, закреслень тощо.

Обсяг матеріалу – до 0,75 авт. арк. (до 30 тис. знаків із пробілами).

Інформацію про автора (авторів) необхідно вмістити перед заголовком дослідження без скорочень за таким алгоритмом: *прізвище, ім’я (повністю), по-батькові (повністю); наукова ступінь, наукове звання; посада й місце роботи – обов’язково (для непрацюючого пенсіонера – науковий фах); електронна адреса (обов’язково (за відсутності такої вказати поштову адресу); телефон (бажано).*

Електронну версію надавати на будь-якому з оптичних або цифрових носіїв. На e-mail бажано надсилати в заархівованому вигляді (архів із розширенням *.rar або *.zip).

УВАГА! Архів має бути звичайний, без формату саморозпакування!

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВАРІАНТУ

✓ *текст*

виконаний у будь-якому текстовому редакторі чи процесорі, але *збережений у форматі звичайного тексту **виключно** із розширенням *.txt (режим блокнота);* гарнітура Times New Roman (розмір кеглю, міжрядкового інтервалу значення не має);

✓ *науковий апарат*

ПОСИЛАННЯ, ЗАУВАЖЕННЯ, ПРИМІТКИ – винятково післятекстові з нумерацією за зростанням (гарнітура Times New Roman Суг; індекси посилань у тексті у квадратних дужках звичайними цифрами (напр.: [15] тощо) **УВАГА! В одних дужках має бути лише один номер посилання; у тексті посилання – одне чи кілька джерел (або текст зауваження чи примітки)**. Текст посилань наприкінці тексту статті після заголовку «Джерела та література» у вигляді нумерованого списку (форму посилання оформляти згідно вимог ВАК України – див.: Бюлетень ВАК України, № 3 за 2010 р. (для архівних джерел) та № 10 за 2007 р. (для друкованих джерел).

✓ *графіка:*

ІЛЮСТРАЦІЇ – у режимі “градації сірого” (тобто чорно-біле зображення), окремим файлом кожна, на тому ж або окремому носію; розширення 200 dpi, формат *.JPEG або *.TIFF, розмір 10×15 см (де 10 см – базова (менша) сторона, інша сторона – за пропорціями).

ТАБЛИЦІ, СХЕМИ, ДІАГРАМИ – у вигляді графічного файлу або віртуального роздруку у форматі *.pdf у масштабі 1:1, максимальна ширина зображення – 10 см.

УВАГА! Максимальна кількість ілюстрацій (рисуноків (малюнків), світлин) разом – 8 позицій!

Максимальна кількість іншої графіки (таблиць, схем, діаграм тощо) – разом – 10 позицій!

Згідно з вимогами ВАК України до фахових видань, **ОБОВ’ЯЗКОВОЮ УМОВОЮ** для публікації Вашого матеріалу є наявність **УДК, а також анотацій і ключових слів українською, російською й англійською мовами** (до 400 друк. знаків кожна; переклад прізвища, ініціалів автора та заголовку публікації обов’язковий).

Приклад оформлення матеріалів для друку у виданнях Центру пам’яткознавства НАН України і УТОPIK можна знайти на сайті «Відлуння віків» (<http://pamjatky.org.ua>; закладка «Центр пам’яткознавства» (відповідне гіперпосилання наприкінці тексту)).

Редакційна колегія залишає за собою право на відбір, стилістичне, лексичне, орфографічне та пунктуаційне редагування матеріалів. Надіслані рукописи не рецензуються і не повертаються.

Листування з авторами на сторінках збірки не ведеться. За достовірність фактів, посилань, приміток, коментарів відповідає автор (автори) публікації.

Кожен автор (співавтор) має право на 1 авторський примірник, котрий отримується особисто. Авторський примірник може бути надісланий поштою (бандероллю з післяплатою, розмір якої дорівнює сумі вартості поштових витрат [тільки в межах України, іноземні автори вирішують спосіб отримання авторського примірника окремо за вказаними далі координатами]).

КОНТАКТНІ КООРДИНАТИ

Зозуля С.Ю., вул. Об’їжджа, 56, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600, Україна
(із поміткою “для збірника “Ніжинська старовина”)
тел. +380-68-353-59-57 (моб), +380-44-280-7879 (роб)
тел./факс +380-44-280-6463 (роб)

Морозов О.С., вул. Синяківська, 75В, кв. 9, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600, Україна
(із поміткою “для збірника “Ніжинська старовина”)
тел. +380-68-814-8455 (моб), +380-46-31-22457 (роб)
e-mail: zp_vydannja@ukr.net, el-havar-din@yandex.ru
petryk2@ukr.net (гостьовий, пароль: petryk2)

Збірник наукових праць

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА

**Збірник регіональної історії
та пам'яткознавства**

**(серія: “Пам'яткознавство
Північного регіону України”, № 5)**

**Випуск 16 (19)
2013 р.**

Дизайн обкладинки та макетування: С.Ю. Зозуля

Літературна й наукова редакція: С.Ю. Зозуля, О.С. Морозов

Віддруковано з готового оригінал макету замовника
у ТОВ “ВІО-поліграфісти”
м. Ніжин, пров. Лікарський, 7Б,
тел./факс: +38 (04631) 71498, e-mail: olgavlasenko2008@rambler.ru

Підписано до друку 05.02.2013 р.
Формат 70×100/16. Друк офсетний. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman Суг. Ум. друк. арк. 14,95.
Обл.-вид. арк. 15,58. Тираж 100 прим.
Зам. № 22.

у ряду зліва направо, ряди зверху донизу - музеї України:

- 1-2. Алупкинський палацово-парковий заповідник, Воронцовський палац: зовнішній вигляд та інтер'єр;
3. Музей "Фортеця Фуна";
4. Музей "Київська фортеця";
- 5-6. Музей "Чинадієвський замок": зовнішній вигляд та інтер'єр;
7. Національний історико-культурний заповідник "Качанівка", палац Тарновських